

سروشنامه	: حیدر، اسد، ۱۹۱۱ - ۱۹۸۰ م.
عنوان و نام پدیدآور	: گزیده امام صادق (ع) و مذاهب اهل سنت؛ اسد - ترجمه با مقدمه علامه سید جعفر مرتضی عاملی؛ کاری از حلقه ترجمه مرآت.
مشخصات نشر	: قم: دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	: ج۲، جلد ۱؛ ۴۱۶ ص.
فروست	: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب؛ ۱۸۳.
شابک	: جلد ۱: 978-600-6730-62-2 دوره: 978-600-6730-64-6
وضعیت فهرست نویسی: فیا	
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
عنوان قراردادی	: الامام الصادق و المذاهب الاربعه مع اضافات و تحقیقات جدیده - برگزیده - فارسی.
موضوع	: جعفرین محمد(ع)، امام ششم، ۸۳ - ۱۴۸ق. -- سرگذشتنامه.
موضوع	: شیعه امامیه -- دفاعیه‌ها.
موضوع	: اهل سنت -- دفاعیه‌ها.
شناسه افزوده	: دانشگاه ادیان و مذاهب.
شناسه افزوده	: انتشارات حلقه ترجمه مرآت.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ۸۰۴۲۱۲ الف/ج۹/ح/۴۵/۵ BP
رده‌بندی دیوینی	: ۲۹۷/۹۵۵۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۶۶۰۲۳

اشارات ائمه اهل بیت
معنویت پرورش

گزیده

حداول

و مذاهب اهر سنت

اسد حیدر

با مقدمه علامه سید جعفر مرتضی عاملی
کاری از حلقه ترجمه مرآت

انشارات و نشرات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

کتابخانه

۱۳

گزیدهٔ امام صادق علیه السلام و مذاهب اهل سنت

- مؤلف: اسد حیدر
- مترجم: حلقهٔ ترجمهٔ مرآت
- ناشر: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب
- نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۶
- چاپ: نگارش
- شمارگان: ۵۰۰ نسخه
- قیمت دوره: ۶۲،۰۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۳۰-۶۴-۶
- حق چاپ و نشر محفوظ است.

● مراکز پخش:

قم، پردیسان، روبه‌روی مسجد امام صادق علیه السلام، دانشگاه ادیان و مذاهب.
تلفن: ۱۳ - ۳۲۸۰۲۶۱۰ (۰۲۵)، ۳۲۸۰۳۱۷۱ (۰۲۵)
تلفکس مرکز پخش و فروش ۳۲۸۰۶۶۵۲ (۰۲۵)
فروشگاه اینترنتی: www.adyanbook.ir

press@urd.ac.ir

www.adyanbook.ir

www.urd.ac.ir

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه علامه محمد جعفر قاضی عاملی
۱۳	پیش‌گفتار حلقه ترجمه مرآت
۱۸	واکاوی سبقت به انگلیسی سرب
۱۹	فقه
۲۰	اصول استنباط
۲۱	کتاب حدیث
۲۱	رجال
۲۲	تحلیل‌های تاریخی
۲۳	درباره ترجمه

زندگانی امام صادق علیه السلام / ۲۷

۲۹	تولد امام صادق <small>علیه السلام</small>
۳۰	بالتدگی امام صادق <small>علیه السلام</small>
۳۱	دوران امام صادق <small>علیه السلام</small>
۳۳	دوران ارجمند
۳۴	دوران حکومت عباسی
	سفاح
۳۶	منصور
۳۷	رفتار منصور
۳۹	منصور و بنی‌الحسن
۴۰	امام صادق <small>علیه السلام</small> و مشکلات دو دوران
۴۱	اتهام‌های منصور به امام صادق <small>علیه السلام</small>

۴۷	شخصیت امام صادق علیه السلام در آینه گفته‌ها
۴۹	شخصیت امام صادق علیه السلام
۵۲	گفتار علما پیرامون امام صادق علیه السلام
۶۸	موقف امام صادق علیه السلام در برابر ستمگران
۷۱	حلقای زمان
۷۱	عبدالملک بن مروان
۷۴	استانداران حجاج
۷۸	ولید بن عبدالملک
۷۹	سلیمان بن عبدالملک
۸۲	عمر بن عبدالعزیز
۸۳	روش جمع‌آوری خراج
۸۵	اشتباه‌های تاریخی
۸۶	یزید بن عبدالملک
۸۸	هشام بن عبدالملک
۹۰	هشام و زید بن علی
۹۲	ولید بن یزید
۹۵	یزید ناقص
۹۵	ابراهیم بن ولید
۹۶	مروان بن محمد
۹۶	حاکمان مدینه در دوران اموی
۹۷	هشام بن اسماعیل
.....	عمر بن عبدالعزیز
.....	عثمان بن حیان
۱۰۱	ابوبکر بن محمد
۱۰۲	عبدالرحمان بن ضحاک
۱۰۲	عبد الواحد نصری
۱۰۳	ابراهیم بن هشام

۱۰۳	خالد بن عبدالملک
۱۰۳	محمد بن هشام
۱۰۴	یوسف ثقفی

امام صادق علیه السلام در عصر منصور / ۱۰۵

۱۰۷	مقدمه
۱۰۸	دلش غمخوار برای کسین امام <small>علیه السلام</small>
۱۲۰	امام صادق <small>علیه السلام</small> و کارگزاران منصور

شکل‌گیری، آوانی و رواج مذاهب چهارگانه / ۱۲۵

۱۲۷	شکل‌گیری مذاهب
۱۲۹	مدینه و نهضت علمی
۱۳۱	اهل حدیث و اهل قیاس
۱۳۴	شکوفایی مذاهب
۱۳۵	مذهب حنفی
۱۳۹	مذهب مالکی
۱۴۵	مذهب شافعی
۱۴۶	مذهب حنبلی
۱۴۸	حکومت و گسترش مذاهب

روند درگیری میان مذاهب / ۱۵۵

۱۵۷	سخنانی پیرامون درگیری میان مذاهب
۱۶۱	تعصب میان مذاهب
۱۶۵	تغییر مذهب
۱۶۷	تعصب راجع به پیشوایان مذاهب
۱۷۲	رویدادهای تعصب‌آمیز میان مذاهب
۱۷۷	آزمونی جانکاه: بحث آفرینش قرآن

۱۷۹	اختلاف میان اهل سنت و شیعیان
۱۸۶	گسترش مذاهب چهارگانه در چهارگوشهٔ عالم
۱۸۹	مذاهب چهارگانه در زمان ما
۱۹۱	مدرسه‌های مذاهب چهارگانه
۱۹۱	مدرسه‌های مذاهب چهارگانه در سرزمین‌های اسلامی

مذاهب جعفری، شکل‌گیری و گسترش آن / ۱۹۵

۱۹۷	مذهب اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۱۹۸	دشمنی با اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۱۹۹	عداوت معاویه
۲۰۴	ریشهٔ رشد تشیع
۲۰۵	اشتباهات تاریخی ابن خلدون
۲۰۸	مذهب جعفری و دولت عباسی
۲۱۰	مبارزهٔ منصور و هارون رشید با اهل بیت
۲۱۳	غلبهٔ مذهب جعفری
۲۱۴	مبارزهٔ قدرتمند در دوران متوکل
۲۱۶	شیعیان و یاری اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۲۱۸	احادیث پیامبر اعظم <small>صلی الله علیه و آله</small> دربارهٔ اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۲۲۷	غالیان
۲۲۷	موضع اهل بیت <small>علیهم السلام</small> در برابر غالیان
۲۳۳	عبدالله بن سبا
۲۳۳	گسترش مذهب جعفری
۲۳۳	گسترش در سرزمین‌های اسلامی

امام ابوحنیفه / ۲۴۷

۲۴۹	مقدمه
۲۵۰	امام ابوحنیفه

۲۵۱	مژده به ظهور ابوحنیفه
۲۵۱	حدیث چراغ و احیای دین
۲۵۷	ابوحنیفه و حدیث
۲۵۹	ابوحنیفه در میان یاران و دشمنان
۲۶۶	سوقایی و درخشش ابوحنیفه
۲۶۸	موالی و اوضاع زمان
۲۷۰	جهت‌گیری علمی ابوحنیفه
۲۷۲	فقه و شاگردان ابوحنیفه
۲۷۴	مناظره ابوحنیفه با امام صادق (ع)
۲۷۶	مناظره درباره قیاس
۲۷۸	روایات ابوحنیفه از امام صادق (ع) و گرایش او به اهل بیت (ع)
۲۸۰	قتل ابوحنیفه
۲۸۵	استادان شیعه ابوحنیفه

مرواریدهای حکمت / ۲۸۷

۲۸۹	راهنمایی مردم
۲۹۳	تشویق امام به تجارت و طلب رزق
۲۹۵	دعوت به کار
۳۰۰	دعوت به الفت و برادری اسلامی
۳۰۲	سیره امام در برابر ظلم و ظالمان
۳۰۴	عزت نفس
۳۰۶	نیروی اراده
۳۱۲	نامه‌های امام
۳۱۳	نامه به عبدالله نجاشی
۳۱۵	نامه امام درباره صفات الهی
۳۱۶	نامه به اصحاب
۳۱۷	حکمت‌ها و توصیه‌ها

۳۱۸	توصیه به حفص بن غیاث
۳۱۹	توصیه به سفیان ثوری
۳۲۱	توصیه به عبدالله بن جنذب
۳۲۳	نتان جامع

امام احمد بن حنبل / ۳۲۳

۳۲۵	امام احمد بن حنبل
۳۲۶	تبار احمد
۳۲۷	تولد و بالندگی
۳۲۹	برجستگی و شهرت او
۳۴۱	ارتباط با متوکل
۳۴۴	نظریه‌های خلق قرآن
۳۴۸	دوران آزمون جانکاه
۳۴۹	در دوران معتصم
۳۵۲	ویژگی‌های مهم امام احمد
۳۵۸	مسند امام احمد
۳۶۴	گرایش به علویان
۳۶۶	استادان شیعه امام احمد
۳۷۰	مذهب او و گسترش آن
۳۷۳	فقه حنبلی
۳۷۵	منابع و کتابهای فقه حنبلی
۳۷۷	اصول فقه حنبلی
۳۷۹	میان دو قرارگاه
۳۸۰	پیروزی اهل حدیث
۳۸۶	چند نکته درباره حنبلیان
۳۹۳	نمایه‌ها

مقدمه علامه سید جعفر مرتضی عاملی

بسم الله الرحمن الرحيم

والصلاة والسلام على محمد وآله الطاهرين

حق تعالی اکبیر هستی است. به هستی او آسمان‌ها و زمین برپاست؛ و خوشبختی و رستگاری و رهایی با او به جاست.

دانش، اندیشه، تدبیر و سکر راه و راهنمای رسیدن به حق است. حق با عقل باقی است؛ قوامش به تدبیر است و به تفکر زنده. هر دعوت یا برنامه‌ای که دانش و عقل را ارزش ندهد و برای اندیشه، بس و جایگاهی در خرد در نظر نگیرد و به راهنمایی عقل کردن نهد دعوتی گمراه کننده و سرگردان بیستی است.

اما کینه‌توزترین دشمن حق در مرتبه نخست گمراهی و حماقت و در رتبه دوم گردنکشان و ستم‌پیشگان‌اند. اینان حق را از آرزو دشمن نخستشان می‌پندارند که مانع طغیانشان است و گردنکشان را به نبرد می‌خواند پس جز گزینش راه باطل و پیروی از اهل گمراهی چاره‌ای ندارند. این‌سان نشست و برخاست طاعوتیان بر محور کژی و گمراهی است.

از مهم‌ترین شیوه‌های ستیز ستمکاران با حق اجیر کردن عالمان نیست؛ با شبهات را پراکنده سازند و جامعه را از نادانی آکنده. بدین‌سان آفتاب حقیقت در پس ابرهای تیره گمراهی پنهان و حق در غبار شب‌ها پوشیده می‌ماند.

ستمکاران به این بسنده نمی‌کنند و به تیغ کین و خنجر بیدادشان عرصه را بر اهل حق و رهپویان حقیقت تنگ و دشوار می‌سازند تا کسی فکر کرنش در برابر حق را در سر نپرورد. از دیگر سو کمر به تباهی مردمان بسته، شهوات و غرایز پست حیوانی را

جایگزین اخلاق و آداب انسانی می‌کنند. مردمی که غرق زشتکاری، ددمنشی و تعصب‌های جاهلانه باشند با حق میانه‌ای ندارند.

عنمای اسلام همواره با زیاده‌خواهی ستمکاران به مقابله برخاسته‌اند. در ترویج فضایل اخلاقی و اصول انسانی کوشیده‌اند و با نیرومند ساختن اراده آدمی او را برای مبارزه با تجاوزگرها آماده کرده‌اند. در این میان، علمای شیعه و شاگردان مکتب ائمه طهارت (ع) بیشترین مجاهدت‌ها را برای رهایی مردم از سرگردانی شبهات و بند گمراهی، از خود نشان داده‌اند. ایشان همیشه با دلایل استوار و براهین روشن به استقبال شبهات رفته‌اند.

از زمره این دانشمندان، علامه جلیل‌القدر جناب شیخ اسد حیدر است که تلاشی ارجمند در پاسخ به شبهه تراکنی اهل خلدون نمود. کسی که به قصد فروکاستن از شان و جایگاه رفیع اهل بیت عصمت و طهارت صدوات اله‌علیهم گفته بود: «اهل بیت مذهبی نادر را در دین بدعت نهادند و فقهی آوردند که در آنها ویژه ایشان بود و پیروی نداشت.» علامه فرزانه ما این پندار باطل را با دلایل محکم و روشن به خوبی رد کرد و حاصل این تلاش عالمانه و پرثمر کتابی شد که به نام «الامام الصادق و المذاهب الاربعه» مشهور اهل معرفت است.

گروهی از مترجمان و اهل قلم که از برادران فاضل را به تلاش حسستگی ناپذیر و دقت نظر معروف‌اند بر آن شدند که این کتاب را به خوانندگان فارسی‌زبان بشناسانند و این اثر ارزشمند را به این زبان زنده ترجمه کنند.

از پروردگار متعال خواهانم که خود اجر تلاش این عزیزان را به خیر و برکت و مرحمت فرماید و این مجاهدت را به روز جزا در ترازوی اعمال نیک ایشان قرار دهد. روزی که مال و دارایی و فرزندان به کار آدمی نمی‌آید و تنها آن کس که با دلی پاک نزد خدایش آید رستگار است.

والحمد لله والصلاة والسلام على عباده الذين اصطفى محمد وآله الطاهرين.

پیش گفتار حلقه ترجمه مرآت

تاریخ رجمند زندگی امامان شیعه، تاریخ قدسی عصمت و طهارت، و در عین حال منظومه ایستایی رنج و غربت است. این غربت، غریب ابعاد و زوایایی به اندازه تاریخ اسلام دارد. غربت امامان هرگز مانند غربت مردم عادی نیست. دشمنان اهل بیت در پراکنده ساختن مردم انبند شرح و خود ائمه هدی علیهم السلام موفقیت نسبی به دست آوردند. دوران حیات هر یک از امامان بزرگوار شیعه پر از صحنه های دردآور تنهایی و خانه نشینی است. مردم یا از سر جمع با به سستی تر بر حکومت ها جرأت ابراز ارادت به ساحت اهل بیت علیهم السلام نداشتند. گروهی نیز با سب و توهین و تطمیع خلفای جور ترجیح می دادند در نقش دشمنان اهل بیت گذران زندگی کنند. این مسئله شعبی به خوبی گویای اوضاع زمانه خویش است که گفته: «چه خیری از آل علی داشته‌اید؟ اگر دوست دارشان باشیم کشته می شویم و اگر با ایشان دشمنی ورزیم جایمان آتش و سوز است»^۱

اما این غربت زمانی عمق واقعی خود را نشان می دهد که به نقش حواصیل بر کتمان فضایل اهل بیت عصمت توجه کنیم. بی شک همراهی عالمان دین فروش و ستمسوز و دنیاطلب با خلفا و سلاطین، در پراکندن مردم از در خانه امامان معصوم علیهم السلام بسیار تأثیرگذار بوده است. این معنا آن گاه ملموس تر می گردد که در تاریخ صحنه های بی را می بینیم که برخی از خویشان امامان در صدد تکذیب جایگاه رفیع ایشان بر می آیند. وقتی عبدالله بن حسن محض با آن شرافت نسب در برابر نصیحت و دلسوزی امام

صادق علیه السلام آن حضرت را متهم به غرض ورزی می‌کند،^۱ از عالمان درباری و دانشمندان متعصب چه انتظاری است؟ کسانی چون ابن ابی حفصه که به طمع جایزه ای بنی عباس هجو آل علی را پیشه خود ساخته بودند تکلیفشان روشن است. در در توجیه کار خود و در پاسخ پرسنده ای گفته: «من احدی را بیش از این خاندان دوست ندارم؛ اما امروز کاری را پرسودتر از هجو ایشان نمی‌شناسم.»^۲ مراد عالمانی است که چندانی هم از مواهب سلطانی بهره‌مند نبودند و باز با قول و قلم در خاموشی نور الهی می‌کوشیدند. دانشمندانی که از یک سو به فضل بزرگ‌مردی چون جعفر بن محمد صادق علیه السلام می‌نگریستند و از سوی دیگر سو مذهب او را نادر و معارف او را وصله‌های ناجور بر جامه معارف اسلام می‌خواندند.^۳

غربت امامان شیعه با ملامت کارهای غالیان که خود را به اهل بیت علیهم السلام می‌چسبانند و لرزه بر اندام ائمه می‌انداختند بهتر می‌دیده می‌شود. این گروه پیچیده، کاری با مذهب اهل بیت کردند که هنوز هم کتب ملل و نحل عامه، غلات را ذیل مذهب تشیع دسته‌بندی می‌کنند. غربت امامان مظلوم شیعه با تحلیل‌های سیاسی خلدونی بیشتر می‌شود؛ آن‌جا که کناره‌گیری امام صادق علیه السلام از معرکه جابه‌جایی خونین اموی - عباسی را می‌پسندند و تصویر عارف صاحب خرد است گوشه‌گیری را که به سیاست بی‌اعتناست نشان می‌دهند. این غربت در آثار تحلیل‌گران مسلمان سده‌های اخیر باز رخ‌نمایی می‌کند؛ وقتی همان موضع سیاسی امام وارد انتشار واقع می‌شود و تصویر همان عارف با ترسی در چهره و نوعی عافیت‌طلبی مورد تاخیر و تاز روشن‌فکران امروزی قرار می‌گیرد.

با این غربت چند پهلو و پیچیده که در امتداد قرن‌ها به کلافی سردرگم بدل شده

۱. مروج الذهب، مسعودی، ج ۳، ص ۲۶۸ و ۲۶۹.

۲. العقد الفرید، ج ۳، ص ۲۸۷.

۳. تاریخ ابن خلدون، ج ۱، ص ۵۶۵.

چه باید کرد؟ صاحب قلمی اندیشه‌ورز و دردمند باید، تا قلم از نیام برکشد و با پژوهشی عالمانه در میدان تحلیل‌های پر عصبیت و ادعاهای جاهلانه جهاد کند. مطالعه جامع و احاطه بر سیره اهل بیت برای پاسخ به شبهات گوناگون و چندی‌ایه و گاه خاک خورده، عزم آهنین و دل شیر می‌خواهد. خدمتی که استاد فرزانه جناب مرحوم اسد حیدر خالصانه به ساحت مقدس رییس مذهب حضرت امام صادق علیه السلام نمود، در حقیقت عمل به وظیفه‌ای تاریخی بود. مرحوم اسد حیدر با دیدن یک مارت غیرمنصفانه غربت پیشوای خود را تاب نیاورد و با این اثر گرانسنگ در حد توان به یاری امام خویش شتافت. شناخت بزرگ‌مردی که سال‌های طولانی عمرش را صرف این کار کرده پیش از مطالعه کتاب ضروری به نظر می‌رسد. از این رو، در این مجال به بر مرفی شخصیت علمی این انسان والا مقام می‌پردازیم.

عالم و ادیب بزرگ، شیخ اسد حیدر، از ابتدای یقیناً معروف شیعی عراقی به نام آل حیدر است که در منطقه سوق الشیوخ از توابع استان ناصریه عراق ساکن‌اند. او فرزند شیخ محمد بن شیخ عیسی بن شیخ محمد علی بن شیخ حیدر است.

وی در سال ۱۳۴۷ ق در سوق الشیوخ متولد شد تا در سال‌های بعد یکی از ستارگان فروزان آسمان علم و ادب باشد. سوق الشیوخ به برکت وجود خاندان آل حیدر که اهل علم و فضیلت بودند از مناطق برجسته عراق محسوب می‌شد. این طایفه نیز توجه عمیقی به معارف تشیع و ارتباط با مرکز فرهنگی شیهه که حوزه علمیه نجف اشرف بود داشتند. این فضای علمی در کنار قریحه ادبی که در این خاندان درخشش خاصی داشت، زمینه مناسبی برای رشد شخصیت ممتازی چون اسد حیدر بود تا در سلک دانش‌پژوهان علوم دینی قرار گیرد و برای کسب معارف اهل بیت راهی نجف اشرف شود.

اسد حیدر محضر شماری از عالمان برجسته حوزه نجف چون حضرات آیات

محمد حسین کاشف الغطاء، سید محسن حکیم و نیز آیت الله خوینی را درک کرد و در کسب علوم دینی به مرتبه‌ای والادست یافت و اگر چه در کسوت روحانیت نبود، اما به دلیلی موقعیت علمی و قدرت تحقیقی فراوانش در هر مجلسی که حضور داشت مورد احترام همه قرار می‌گرفت.

استاد اسد حیدر علاوه بر تحصیلات فقهی و اصولی به مطالعه و شناخت فرهنگ عصر جدید و ترویج آن و آوردن و معلومات گسترده‌ای در این زمینه داشت. او همچنین از قدرت شگرفی در خطابه و سرودن اشعار مذهبی به ویژه در رثای امام حسین علیه السلام بهره‌مند بود. وی در پیام‌ها، اشورا به خطابه و قرائت اشعار مربوط به عاشورا می‌پرداخت. استاد پیش‌شاهان عمیقی در تاریخ اسلام داشت که کتاب‌های تألیفی او بهترین شاهد بر عمق تحقیق و وسعت دید او است:

- الامام الصادق و المذاهب لاربعة (اولین جلد آن سال ۱۹۵۶ در نجف به طبع رسید)
- مع الحسين فی نهضة
- الشيعة فی قفص الاتهام
- تاریخ الكوفة
- انا و الحیاة
- احسن الطلب
- عائشة و التشريع الاسلامی
- مقالات و قصائد فی الصحف النجفیه و ...

استاد اسد حیدر در سال ۱۹۸۴ میلادی پس از ۷۶ سال عمر با برکت در کوفت به نجف به جان آفرین تسلیم کرد و در نجف اشرف به خاک سپرده شد.

کتاب ارزشمند الامام الصادق و المذاهب الاربعة بی‌شک یک دائرةالمعارف ارزشمند و مهم در باب شناخت شخصیت امام صادق علیه السلام و شرایط زندگی علمی و

سیاسی و فرهنگی حضرت و تطبیق مبانی فکری و فقهی و کلامی ایشان با دیگر شخصیت‌های علمی مذاهب دیگر است.

جلد نخست این کتاب اولین بار در سال ۱۳۷۵ هجری قمری در عراق منتشر شد، اما زمانی نگذشت که فرهیختگان و دانش‌پژوهان عرصه تحقیقات تطبیقی و ملاقه‌مندان مطالعات بین‌المذهبی از نشر آن استقبال شایان نمودند و کتاب دوباره چاپ شد. در عراق، دشمنان تفکر و دوستان تعصب از نشر کتابی که نوید بخش آزادی اندیشه بود ممانعت کردند و در برخی از کشورهای عربی این اثر علمی با ممنوعیت مواجه شد و در اختیار داشتن آن جرمی قانونی محسوب گشت. با این حال، بررسی آثار نویسندگان متعصب در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که آنها در بررسی دوران حیات امام صادق (علیه السلام) نتوانسته‌اند کتاب ارزشمند اسد حیدر را نادیده بگیرند. بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که اثر مورد بحث توانسته به عنوان یک منبع مورد اعتماد برای پژوهشگران تاریخ اسلام به کار آید.

مقاله دکتر حامد حفنی داوود، استاد بیات عرب دانشکده زبان قاهره و پژوهش‌گر تاریخ مذاهب و علوم دینی، به خوبی می‌تواند ترسیم‌کننده اقبال روشن‌فکران اهل سنت به این کتاب باشد. وی در مقدمه‌ای که در ابتدای جلد نخست کتاب نیز به طبع رسید، تحسین خود را راجع به مؤلف این گونه ابراز می‌دارد:

«نخستین نقطه‌ای که در این کتاب فخیم، جلب توجه می‌کند، گسار و اسبق نگاه مؤلف و توجه به تمام جوانب بحث است که به وسعت اطلاع و آگاهی نویسنده این کتاب برمی‌گردد. وی آرای هر صاحب‌اندیشه‌ای پیرامون شخصیت بزرگ امام صادق را جمع‌آوری نموده و هر جریان مرتبط با این شخصیت را با اسلوبی ادبی و به دور از تعصب و همراه با شیوه‌های علمی و بی‌طرفانه طرح کرده است.»^۱

یکی از امتیازات این اثر ارزشمند، توجه مؤلف به ابعاد گوناگون بحث تطبیقی میان مذاهب است. برای شناخت قدرت کم نظیر علامه اسد حیدر در پرداختن به تمام جواب بحث و ورود علمی وی به ساحت‌های مختلف تطبیقی، به برخی از زمینه‌های پژوهشی وی به شکل گذرا اشاره می‌شود.

واکالی حقیقیه، انگیزه تقریب

به جرأت می‌توان گفت که محقق بزرگ ما علامه اسد حیدر یکی از مشعل‌داران عرصه تقریب میان مذاهب اسلام و مجاهد این راه پرثمر بود. شاهد این مدعا تألیف کتاب ارزشمند وی است که بکتاب اسلام صادق (علیه السلام) را در یک پژوهش تطبیقی با مذاهب دیگر اسلام سنجیده و نقاط قوت آن را در بیان بسیار شیوا و مستدل آفتابی نموده است. این دفاع شورمندانه و خردآمیز او را به هنگام حرمت دیگر زعیمان مذاهب نکشاده، بلکه همواره به این نکته مهم توجه داشته که دوری از تعصب و رعایت انصاف شرط ضروری مطالعات بین‌مذهبی است.

استاد در مقدمه جلد هفتم کتاب خود خضر تعصب و رذیلت را جمع به محصول فکری یک شخصیت مذهبی را گوشزد می‌کند و مخاطبان خود را از تسلط تعصب بی‌جا و بی‌حد و حصر هواداران مذاهب متوجه می‌سازد و اظهار می‌نماید که گاه تعصب دفاع از یک مذهب به جایی می‌رسد که فرد حاضر است متن قرآن کریم را به بهانه تعارض با قول عالم سرشناس آن مذهب، منسوخ بداند یا مرجوح بخواند یا به تأویل برد.

داستان غم‌انگیز اختلاف‌های مذهبی برای هر آشنا به تاریخ مذاهب اسلامی دردآور و عبرت‌آموز است. اختلافاتی که اگر چه حتی در فروع صورت می‌گرفت، اما نتیجه‌اش تکفیر بود و در بسیاری از موارد به قتل و کشتار نیز می‌رسید. نتیجه این اختلاف‌ها نزدیکی مسلمانان به هم نبود، بلکه آتش تعصب مذهبی را برمی‌افروخت

و به هواداری نابخردانه و جاهلانه دامن می‌زد. از این رو، اسد حیدر، تمام جلد هفتم را به موضوعاتی اختصاص داد که در تاریخ شکل‌گیری مذاهب و تعاملات آنان با یک‌دیگر موجب نزاع‌های شدید و جنجال‌های بزرگ شده بود.

طرح این موضوع‌ها به انگیزه عبرت‌آموزی و نشان دادن راه روشن بازگشت به سرد و اعتدال در روابط میان مذاهب، از وظایف مهم عالمان رسالت‌محوری چون علامه روح‌انصاری است که به خوبی از عهده آن برآمده است.

فقه

بحث درباره فقه و احکام شریعت اولین نکته‌ای است که در یک پژوهش تطبیقی راجع به مذهب جعفری و مذاهب چهارگانه اهل سنت به ذهن خطور می‌کند، چرا که اساس مذاهب چهارگانه فقه و فروع دین است، اگر چه غیر از مسائل مرتبط به فقه، نقاط دیگری نیز درون این مذاهب سبب تفاوت‌ها را نمایان می‌کند.

استاد اسد حیدر به تفاوت آرای فقهی مذاهب چهارگانه و فقه امام صادق علیه السلام در جلد پنجم و ششم کتاب پرداخته است و به دور از مبالغه می‌توان این پژوهش تطبیقی را از جذاب‌ترین مباحث این کتاب و به عنوان نمونه و الگو برای مباحث تطبیقی برای پژوهش‌گران این عرصه معرفی نمود.

انگیزه مؤلف گرانقدر در این بخش، معرفی فقه پرمضمون و بی‌نظیر جعفری است که متأسفانه غفلت و ناآگاهی، محققان فقه مذاهب را از پرداختن به این ثروت بی‌مانند محروم ساخته است. اما این انگیزه نورانی و ارزشمند، وی را از روش علمی در پژوهش دور نکرده و با توجه به ظرائف بحث فقهی و اشراف کامل به مباحث فقهی مذاهب اهل سنت به خوبی در تحقق هدف خود پیروز شده است.

وی در جلد پنجم پس از بیان مقدمه‌ای در باب فقه اسلامی و گستره اختلافات میان مذاهب چهارگانه و منازعاتی که میان خود مذاهب چهارگانه اهل سنت وجود داشته،

به باب طهارت و سپس صلوات پرداخته و بسیاری از فروع را با بررسی ادله آن بررسی کرده است.

● جلد ششم نیز ادامه باب صلوات را با بحث از افعال صلوات پی می‌گیرد و از آنجا که مسئله نماز مسافر از مسائل جنجالی و اختلافی میان شیعه و اهل سنت است به این مسئله پرداخته است.

نکته مؤلف در این بخش این است که با ارائه شواهد و ادله متقن نشان دهد که برخلاف آنچه دشمنان شیعه و برخی از غافلان می‌پندارند، بسیاری از آراییی که شیعه بدان معتقد است و واقعاً برخی از مذاهب اهل سنت است و یا دست کم روایات معتبری در جوامع اهل سنت بر وفق آن وجود دارد و این سخن که فلان نظر از مسائل شاذ نزد شیعه است سخن عالمات و از سر حقیق و آگاهی نیست.

در ضمن مؤلف سخت‌کوش ما این نکته را ره‌نمای می‌سازد که همان‌طور که دیگر مذاهب فقهی در تأیید یک فرع فقهی به ادله مسک می‌کنند، فقهای شیعه نیز همین روش را در پیش گرفته‌اند و امتیاز شیعه در این میان دوری از گمانه‌زنی‌های بی‌اعتبار در استنباط فقهی و اعتماد به کلام اهل بیت به مثابه منابع معتبر در فهم شریعت است.

پژوهش تطبیقی اسد حیدر در این بخش به خوبی شواهد را با اختلاف‌های فاحش میان خود مذاهب اهل سنت آشنا می‌کند و او را به این نکته واقف می‌سازد که در بسیاری از مسائل فقهی، اختلاف میان شیعه و اهل سنت به اندازه اختلاف میان خود مذاهب چهارگانه نیست.

اصول استنباط

یکی دیگر از جنبه‌های امتیاز این کتاب پرداختن به تمایزهای هر مذهب فقهی در اصول استنباطی است که رییس آن مذهب بر طبق موازین آن به استنباط احکام پرداخته است. مؤلف گرانقدر این بحث را به شکل پراکنده در مجموعه کتاب خود

مطرح کرده و هرگاه به معرفی یک مذهب از مذاهب اصلی اهل سنت پرداخته تلاش نموده تا تصویر روشنی از اصول فقه آن مذهب نیز ارائه نماید.

کتاب حدیث

تاریخ تدوین حدیث و ابهام‌ها و مشکلاتی که در این مسیر مطرح است از موضوع‌های مهمی است که مؤلف در بخش‌هایی از کتاب بدان پرداخته است. در جلد دوم کتاب در بخش تدوین علم، مؤلف به معرفی کتب معروف حدیثی اهل سنت از جمله صحاح پرداخته است. مؤلف بحث نقل حدیث و مشایخ حدیث هر کدام از امامان چهارگانه اهل سنت را نیز در بخش معرفی آنها پی‌گرفته است.

رجال

بحث درباره رجال و اصحاب حدیث یکی از جنبه‌های مهم پژوهش تطبیقی است که انصافاً این کتاب در معرفی و پژوهش در این زمینه موفق بوده است. معرفی اصحاب تأثیرگذار امام صادق و تأثیر آنها بر فضای علمی آن زمان و سبب جریان تشیع و نیز وثاقتی که اصحاب امام صادق نزد عالمان اهل سنت داشته‌اند از مضامین قوت این کتاب به شمار می‌رود.

مؤلف محترم در جلد دوم تحت عنوان امام صادق و شاگردان و راویان حدیث، حضرت به کارنامه علمی شاگردان بزرگ امام صادق که دارای تألیف بودند پرداخته و سپس دیگر شاگردان حضرت را که عمدتاً مورد قبول عالمان اهل سنت از جمله مؤلفان کتب صحاح بودند معرفی می‌نماید. وی در این عرصه ۱۲۴ تن از اصحاب حدیث امام را معرفی کرده است.

در این زمینه مؤلف دانشمند از معرفی برخی از سرشناس‌ترین اصحاب امام صادق غفلت نمی‌ورزد و با توجه به جایگاه علمی و عملی و تأثیرگذاری آنها به

معرفی جداگانه آنان در بخش های مختلف کتاب و جلد های دیگر نیز اهتمام می ورزد.

وی در جلد سوم کتاب به معرفی دو شخصیت مهم یعنی مؤمن طاق و هشام بن الحکم می پردازد و در این تحقیق دل انگیز با طرح جنجالی که پیرامون شخصیت هشام صورت گرفته و تهمت هایی که به وی زده شده، تحلیلی از موقعیت برخی از اصحاب خاندان امام ارائه می کند که برای گره گشایی گره از گزارش های متناقض از وضعیت ابن عباس، جلیل القدر، راه گشاست.

تحلیل های تاریخی

یکی از جنبه های بسیار عمده کتاب، ارزش استاد را از کتب دیگری که به موضوعات تاریخی می پردازند متمایز می کند. پرداختن به تحلیل های دقیق تاریخی است که در عین موشکافی مجهولات و زوایای تاریک، از استناد های تاریخی به قدر کافی بهره مند است. بی شک نمی توان برای بسیاری از پرسش های تاریخی تنها با حکایت و نقل گزارش های تاریخی از کتب مرجع بسن مناسب یافت، بلکه باید فکر و اندیشه و خلاقیت استادی چون اسد حیدر به کار آمد تا با استناد به منابع تاریخی، از متن های نوشته هزار نکته نانوخته بخواند و با کنار گذاشتن زواید نادرین معلوم، مجهول های تاریخی را روشن کند. این هنری است که در جای جای کتاب ارزشمند می توان درخشش اثر و هنرنمایی مؤلف بزرگ آن را به خوبی مشاهده نمود. رشد مذاهب فقهی، توزیع جمعیتی برخی از مذاهب، داستان ابن سب، مسئله تدوین علم و تبیین فضای سیاسی عصر امام صادق و تعامل ایشان با حاکمان عباسی، نقاط متمایزی است که مشحون از تحلیل های تاریخی استاد اسد حیدر است و برای خوانندگان این اثر پر نفع و فرح بخش.

بی شک قدم های راسخ این عالم بزرگوار، راه را برای ادامه تحقیقات و

پژوهش‌هایی تازه‌تر و عمیق‌تر فراروی عالمان و اندیشه‌وران بلندهمت گشوده است تا برای اعتلای مذهب اهل بیت و روشن شدن حقیقت نورانی تشیع قدمی درخور بردارند. خداوند روح مطهر این عالم بزرگوار را غریق رحمت الهی کند و او را با اولیای محشور فرماید.

دوره ترجمه

بخش عظیمی از میراث فرهنگ و تمدن ما به زبان عربی، زبان اسلام و قرآن، نوشته شده است. این زبان چنان در حال و تن ایران و زبان پارسی ریشه دوانده که اکنون نه عنصری بیرونی که دستگاری در نظام فکری و فرهنگی زبان فارسی و تمدن ایرانی قلمداد می‌شود. زبان عربی فصیح تا صد سال پیش از این، زبان علمی، ادبی و فرهنگی مشترک ملت‌های مسلمان و یکی از عوامل یکپارچگی جهان اسلام و مایه قدرت آن بوده است.

یکی از سیاست‌های استعماری به کارگرفته شده در خاورمیانه، و به ویژه در ایران، گسست از زبان عربی بود، به گونه‌ای که رفته رفته با ترویج زبان اوگویش‌های محلی حتی در سرزمین‌های عرب‌نشین و جایگزینی عربی جدید و غریبی، نسل‌های نو نتوانند بازبان مشترک پیشینیان مسلمان خود ارتباط برقرار کنند. از سوی دیگر جریان‌ها یا در واقع نهضت ترجمه یک قرن اخیر در ایران، همواره نگاه خیره‌رانه دنیای غرب به ویژه آثار انگلیسی و فرانسوی زبان دوخته است. اکنون فضای فرهنگی و اندیشه‌ورزی ما با زبان عربی بیگانه است و چندان که باید به این زبان، به مثابه زبانی خارجی که بتوان با آن داد و ستد فکری و فرهنگی داشت توجه نمی‌شود.

می‌دانیم که افزایش اقتدار فرهنگی و ایستادن روی پای خود، در گرو تبادل فرهنگی است. ملتی راه پیشرفت و سعادت را می‌پیماید که به دور از تعصب و یکجانبه‌گرایی همواره به دنبال کسب معرفت، شناخت نقایص خود و رفع آن‌ها باشد.

باید نقاط مثبت و دستاوردهای فرهنگی ملت‌های دیگر را بررسی کرد و بر داشته‌ها و دانسته‌های خود افزود. به این ترتیب، تبادل صحیح فرهنگی نقطه مقابل تهاجم فرهنگی به شمار می‌رود و چه بهتر اگر با ملت‌های هم‌کیش و هم‌سامان باشد. اما کسب از زبان عربی، افزون بر دیگر پیامدهای سیاست‌های استعماری تفرقه‌افکنانه، موجب شده است نسل‌های اخیر ایرانیان با آثار اندیشمندان و نویسندگان عرب‌زبان جهان اسلام و آنچه در کشورهای پیرامون ما می‌گذرد، قرابتی احساس نکنند حتی کاملاً از آن بی‌اطلاع بمانند.

از این رو، تمامی از طایفه جوان و دانشور حوزه، پس از فراگیری زبان عربی معاصر بر آن شدند تا ترجمه مستمر و هدفمند آثاری ارزشمند و قابل توجه از نویسندگان و متفکران معاصر جهان عرب، گام در راه تبادل فرهنگی با ملت‌های مسلمان نهند و برای افزایش ارتباط فکری و فرهنگی میان اندیشمندان امت اسلام تلاش کنند. «حلقه ترجمه مرآت» حاصل شد و همراهی این عزیزان است و بنا دارد پس از مشورت با استادان فن، آثاری را با موضوعات اسلامی و یاد در حوزه علوم انسانی که از ارزش علمی و فرهنگی برخوردار است انتخاب نماید و به دست مترجمان جوان و خوش ذوق بسپارد. این آثار پس از ترجمه زیر نظر استادان و مترجمان باسابقه، ویرایش و آماده‌سازی و روانه بازار چاپ و نشر می‌شود. امید است این عمل مورد رضای حضرت حق قرار گیرد.

برای استفاده افزون‌تر مخاطبان و به ویژه نسل جوان، مجموعه هشت جلدی اما، صادق علیه السلام و مذاهب اهل سنت را در دو جلد تلخیص کرده‌ایم که اکنون پس از ویرایش خوانندگان ارجمند است.

در این جا لازم است از زحمات استاد محترم جناب آقای «احمدشهادی» نویسنده، مترجم و ویراستار پیشکسوت حوزه تشکر کنیم که سرویراستاری حلقه ترجمه مرآت را عهده‌دار شدند و برای ویراستاری و آماده‌سازی این مجموعه

زحمت بسیار کشیدند. همچنین باید از حضرت استاد علامه «سید جعفر مرتضی عاملی» تشکر کنیم که افزون بر تشویق و راهنمایی، با تقریظ ارزشمند خود بر ترجمه فارسی «امام صادق علیه السلام و مذاهب اهل سنت» ارزش و جایگاه علمی این مجموعه را متذکر شدند و از زحمات مرحوم «اسد حیدر» تجلیل کردند. همین جا لازم است سپاس ویژه خود را به جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای سیدابوالحسن نواب رئیس محترم دانشگاه ادیان و مذاهب تقدیم نمایم که به حق تشویق‌ها و حمایت‌های بی‌دریغ ایشان در پیش‌برد این کار طاقت‌فرسا نقش بسزا داشت. در پایان از مدیر مسئول محترم انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب نیز که در نشر این اثر کوشیده‌اند سپاس گزاریم. ان‌شاءالله خواهیم این تلاش ناچیز را از این جمع به نیکی پذیرد و ذخیره روز آخرت‌مان قرار دهد؛ روزی که مال و فرزندی به کار نیاید و چشم امید همه به لطف و کرم اوست.

حلقه ترجمه مرآت

قم مقدس